

HALDUN TANER'İN KONÇINALAR ADLI ÖYKÜSÜNÜN BİÇEMBİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

*Ayşe Eda GÜNDOĞDU**

Özet

Biçembilim, yazılı ve sözlü metinlerin belirli parçaları ve yapılarını; ya da söz konusu parçaların-yapıların tiplerini bütünsel ve sistematik olarak ele alır; bu bağlamda biçembilimsel analiz, bir metnin bütün parçalarının-yapılarının dilbilgisel ve dilbilimsel olarak amaca uygun incelenmesi sürecini oluşturur¹. Bu çalışmanın amacı, Haldun Taner'in Konçinalar adlı öyküsünü biçembilimsel bir bakış açısıyla incelemektir. Çalışmada söz konusu öykü; sözcük türleri, sözcüksel gruplar, sözlüksel alan-bağlam, tümcesel özellikler ve özel kullanımlar açısından değerlendirilmiştir. Çalışma, Haldun Taner'in yazınsal ve iletisel olarak önemli bir eser olan Konçinalar adlı öyküsünün biçemsel özelliklerini ortaya koyma açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: biçembilim, Haldun Taner, Konçinalar.

A STYLISTICS ANALYSIS OF HALDUN TANER'S STORY: KONÇINALAR

Abstract

Stylistics, deals with holistic and systematic approach to written and spoken texts' certain parts and structures, or those parts and structures' types. In this context, stylistics analysis consist of the process that examination a texts all the parts or the structures as a grammatical and linguistics forms. The purpose of this study, to examine with a view to stylistics, story titled Konçinalar of Haldun Taner. In this study, that story was evaluated in terms of types of words, lexical groups, lexical field-context, syntactic characteristic-coherence and special uses. This study is important to demonstrate the features of stylistics, this story of Haldun Taner.

Key Words: stylistics, Haldun Taner, Konçinalar.

Giriş

Cumhuriyet Dönemi Türk tiyatrosunun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra eserlerini vermeye başlayan üçüncü kuşağı arasında yer alan Haldun Taner, yazdığı yaklaşık otuz tiyatro oyunu ile her zaman yenilikçi ve farklı bir tavır sergilemiş, özellikle teknik bakımdan yaptığı denemelerle Türk tiyatrosuna yeni yönelimler getirmiştir. Tiyatro oyunu ve öykü başta olmak üzere, Türk yazının önemli fıkra, makale ve gezi yazısı yazarlarından Haldun Taner Viyana'ya giderek Max Reinhardt Tiyatro Enstitüsü'nde öğrenim görmüş ve 1957 yılında İstanbul'a dönerek Gazetecilik Enstitüsü'nde edebiyat ve sanat tarihi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tiyatro dersleri vermiştir. Taner, ilk dönem oyunlarında ağırlıklı olarak biçim üzerine denemelerini sürdürürken 1950'lerin değişim süreci içindeki Türk toplumunu, özellikle İstanbulluları ele

* Mersin Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, Yüksek Lisans Öğrencisi, aedagundogdu@gmail.com

¹ Malmkjær, 2002.

almış ve ona hep aynı eleştirel ama insancıl bakışını yansıtmıştır. Yazarın bu bakış açısı yalnızca tiyatro türünde değil aynı zamanda kısa öykü türünde de gözlemlenebilmektedir; bu doğrultuda Taner'e öykücülüğünü kabul ettirme olanağı veren özelliği de yakın çevre içinde iyi tanıdığı İstanbulluyu ince yergi becerileriyle yansıtmıştır. Yaşamının getirmiş olduğu zor şartları ve insanların değişen ruh hallerini, toplumu gözlemleyerek; şahısların davranışlarını ve bu davranışların oluşturduğu ruhsal süreci öykülerine yansıtan Haldun Taner, Konçinalar adlı öyküsünde de insan davranışlarına yönelik duyarlılığını sürdürmüştür. Taner, söz konusu öyküde toplumdaki tabakalaşmayı, yer yer mizahi ve eleştirel unsurlar yardımıyla, iskambil kâğıtlarıyla sembolize ederek anlatır. Öykü, 1953'te yazılmış olsa da ilk olarak Varlık Yayınları'ndan yazarın başka öyküleriyle birlikte Konçinalar ismiyle 1967 yılında yayımlanmıştır (Gürel, 1991; Kurdakul, 1994; Dicle, 2004; Bayrak, 2009; Çakın, 2009; Togonidze, 2009). Tanrısal bakış açısı tekniğiyle yazılan öyküde iskambil kâğıtlarının isimlendirilmesi sınıflara ve toplumun tabakalaşmasına benzetilerek sembolik nitelikler taşımaktadır. Durum öyküsü olmasından dolayı genel bir olaya bağlı bir planı olmadığı gibi esasen zaman kavramı da yoktur; ancak zaman da mekân gibi okura hissettirilir (Çakın, 2009).

Biçembilim

Biçembilim (stylistics) literatürde, 'dil'in ya da bireyin anlatım olanaklarını dilbilimsel ilkeler doğrultusunda inceleyen bilim dalı' (Vardar, 2002); 'dil'in kullanım düzleminde hangi öğelerin var olduğunu betimleme çalışmaları' (Leech and Short, 2007); 'dildeki ayırıcı özelliklerin analizi ve söz konusu özelliklerin amacının ve etkisinin betimlenmesi (Verdonk, 2001) olarak tanımlanmaktadır. Literatürde biçembilim yerine *üslupbilim* ve *deyişbilim* kullanımları da yaygındır (Rifat vd., 2010: 84). Biçembilimin amacı, yazılı ve sözlü metinlerin belirli parçaları ve yapılarını; ya da söz konusu parçaların-yapıların tiplerini bütünsel ve sistematik olarak incelemektir. Bu bağlamda biçembilimsel analiz, bir metnin bütün parçalarının-yapılarının dilbilgisel ve dilbilimsel olarak amaca uygun ele alınması sürecini oluşturur (Malmkjær, 2002). İnsanlar birinin konuşma biçemi derken, onun dil kullanımının karakteristik özelliklerine ve bununla bağlantılı olan dildışı özelliklerine değinir. Aynı durum bir yazar ya da yazınsal bir dönem açısından ele alındığında ise belirlenen birtakım dilsel özellikler öne çıkar (Leech and Short, 2007). Yazınsal biçembilim, metinlerin ayırt edici dil kullanımlarını ve yapılarını ortaya çıkararak metinlerin anlam ve değerini ortaya koyar. Kısacası biçembilim yazın türlerini okurken onları nasıl okuduğumuz ve onlardan nasıl etkilendiğimizle ilgilidir. Bu nedenle dil ve yazın arasında önemli bir köprü oluşturur. Okuyucunun yazınsal metinlerden içgüdüsel olarak algıladığını ve verdiği tepkileri destekler ve yaptığı yorumları güvenilir, güçlü dilbilimsel kanıtlara dayandırır (Sarıbaş, 2001; Tutaş, 2006). Yazınsal metnin özel bir dil kullanımının ürünü olması ve bu yönüyle açıklanması-yorumlanması için metin içinde, ayrıntıda ve derinde yatan anlama ulaşmanın temel alınması açısından biçembilim son derece önem taşımaktadır (Tanyolaç Öztokat, 2005). Bunun yanı sıra her türün kendine ait bir biçemi olması nedeniyle, bir metnin biçimini ve işleyişini anlayabilmek için dili yöneten mekanizmalar hakkında bilgi sahibi olmak gerekir (Kıran, 1996; Kıran ve Kıran, 2006). Bu anlamda biçembilim çalışmaları aynı zamanda türler arası biçemsal ayrılıkları da ortaya koyabilme yetisine sahiptir. Örneğin bir şiir ve bir öykünün arasında kullanılan sözcük sayısından anlatım olanaklarına (söz sanatları, sapmalar vb.) kadar birçok ayırım gözlenebilir. Bu çalışmada "Konçinalar" adlı öykü, sözcük türleri, sözcüksel gruplar, sözlüksel alan-bağlam, tümcesel özellikler ve özel kullanımlar açısından incelenecektir.

1.Öykünün Sözcük Türleri Açısından İncelenmesi

Bir dizge, bilindiği gibi dilbilimsel açıdan birçok düzeyde (sesbilgisel, sesbilimsel, dilbilgisel, bağlamsal) betimlenebilir. Bu düzeyler aşamalı bir bağıntı içindedir, çünkü her ne kadar her düzeyin kendine özgü birimleri, özel bağıntıları varsa da hiçbir düzey tek başına anlam yaratamaz. Belli bir düzeye bağlı her birim, ancak bir üst düzeye katılabilirse anlam kazanır (Barthes, 2005). Bir anlatının en temel katmanlarından biri olan sözcüklerin sıklık ve tür açılarından incelenmesi okura anlatının türü ve izleğini yordama olanağı tanır.

Sözcükler işlevsel açıdan iki kategoride incelenebilir. Biri yargı bildirme özelliği içinde, sözcüğün çekimli bir eylemle yani yüklemle ilişkisinden doğan 'tümcedeki görev', diğeri ise sözcüğün bir başka sözcükle ilişkisinden doğan 'dilsel görev'dir (Yener, 2007). Çalışmada sözcük türleri cümle içerisindeki anlamları göz önüne alınarak sınıflandırılmıştır. Örneğin, "bir" sözcüğü sıfat olarak otuz iki kez kullanılmışken; zarf olarak kullanımı üç tanedir. Bu doğrultuda, çalışmada amaç biçemi yansıtmak olduğu için sözcüklerin metin içi kullanımlarına öncelik verilmiştir. Bunun yanı sıra sözcükler çekim eklerinden arınmış bir biçimde değerlendirilmiştir.

Sözcük türü; nitelikleri, biçimleri ve görevleri bakımından sözcüklerin ayrıldıkları çeşitlerden her biri olarak tanımlanmaktadır (Topaloğlu, 1989). Sözcük türlerinin birbirlerinden kesinlikle ayrılmadıkları ve bunlar arasında, anlatımın gereğine göre sürekli değişmelere rastlandığı birçok yabancı dilin dilbilgisi kitabında belirtilir (Atabay vd, 2003: 21). Bir metnin türünü ve biçimini belirlemek açısından sözcük türü incelemesi önemli bir aşamadır. Araştırma konusu olan metnin anlatsal ve betimsel özelliklerinin ön planda olup olmadığını belirlemek için öncelikle türsel ayırım yapmak zorunludur. Konçınalar adlı metinde sözcük türü etiketlenmesi biçimbirimler göz önüne alınarak yapılmıştır fakat öyküdeki anlamın yalnızca ele alınan sözcüklerin düz anlamlarından oluşmadığı; çeşitli yan anlamlarının da sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Öte yandan bir öykünün sözcük türü açısından incelenmesi, durum veya olay öyküsü olup olmadığı konusundaki çeşitli tezleri gerekçelendirebilir. Durum öykülerinde betimsel özellikleri yansıtan isim ve sıfat gibi sözcük türleri sıklıkla kullanılırken; içerisinde birçok devinimi barındıran olay öykülerinde eylemlerin önemli ölçüde öne çıktığı görülmektedir.

İncelenen metinde toplam isim sayısı 458; farklı isim sayısı 279'dur. Metinde yer alan isimlerden kullanım sıklığı en yüksek olan (15) "oyun" sözcüğü; sonrasında sırasıyla "kız (12), kâğıt (11), var (9) bey (9), konçına (7), oğul (6), kupa (6), ispati (6)"dir. Sıklığı yüksek olan isimler incelendiğinde, büyük çoğunluğunun iskambil kâğıdı oyunlarıyla ilgili olduğu görülür. Bu doğrultuda isim kullanımı açısından bakıldığında, yüzey yapısal olarak iskambil kâğıtları ile derin yapısal olarak toplumsal tabakaların bir eleştirisini yapan yazarın üslubu bir anlamda içeriğini yansıtmaktadır.

Metinde toplam 128, farklı 100 sıfat kullanılmıştır. En sık kullanılan sıfatlar "bir (32), bu (8), o (8), her (5), ne (5), bütün (4)"dür. Kullanılan toplam ve farklı sıfat sayısının da türler içerisinde fazla olması metni durum öyküsü olmasını gerekçelendirmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi durumöyküsel bir anlatıda isim ve sıfat kullanımları yaygındır.

Metne fiiller açısından bakıldığında ise toplam 210, farklı 112 fiil kullanılmıştır. Kullanılan fiillerden sıklığı yüksek olanlar sırasıyla “ol- (24), gel- (10), de- (9), bak- (8)”dır. Söz konusu fiiller bağlam içerisinde bir hareketi anlatmaktan çok, bir durumu betimlemek için kullanılmaktadır:

- “...Mabeyinciler ya da yüksek uşaklar sınıfından saymak yanlış **olmaz** sanırım...”
- “...Bu yaşa **gelmiş** hala sefih, kumarbaz, bir gün olsun ayık gezdiği görülmemiş...”
- “...Alışkanlık **deyin**, çekingenlik **deyin**, aşağılık daha doğrusu, Konçınalık kompleksi **deyin**, yapamıyorlar işte, ellerinden **gelmiyor**...”

Metinlerde fiillerin betimleme amaçlı kullanımı, zarf kullanımını da etkilemektedir. Kullanılan zarflar da tıpkı fiiller gibi hareket bildirmemekte, daha çok derecelendirme görevi ile kullanılmaktadır. Metinde toplam 83, farklı 57 zarf kullanılmıştır. Kullanım sıklığı açısından en yoğun olan zarflar “en (4), daha (4), çok (4), bile (4)”dır.

Metinde toplam 36, farklı 10 zamir kullanılmıştır. Bu zamirlerden en sık kullanılanlar “o (25), ben (10), bu (10), kendi (6), onlar (6)”dır. Kullanılan zamirler anlatıcının konumunun “tanrı anlatıcı” olduğunu belirlemektedir. Söz konusu anlatım biçiminde anlatının kurgusuna dâhil olmadan, durum ve olayları üst bir bakış açısıyla okuyucuya yansıtan tanrı anlatıcı, o ve onlar şahıs zamirlerini sıklıkla kullanmaktadır.

Metindeki görevli sözcüklere bakıldığında ise toplam 48, farklı 8 bağlaç “de-da (23), ve (6)”; toplam 19, farklı 6 edat “gibi (10), için (3), işte (3) ; toplam 13, farklı 6 ünlem “ha (3), hi (3), yazık (3)” kullanıldığını görmek mümkündür.

2. Öykünün Sözcüksel Gruplar Açısından İncelenmesi

İncelenen metinde anlam ilişkilerinin büyük oranda sözcük gruplarıyla oluşturulduğu ve bu sözcük gruplarının genelde insanları ve nesnelere betimleyici yönde, sıfat tamlamaları şeklinde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Sözcük türleri açısından sıfat kullanımının yoğun olması da bu tezi destekler niteliktedir. Nitekim çalışmanın devamında yer alan özel kullanımlara uzun sıfat tamlamaları da dâhil edilmiştir. Ağırlığı sıfat tamlamalarından oluşsa da, metinde çeşitli sözcük gruplarının kullanıldığını görmek mümkündür. Metinde çok çeşitli sözcük gruplarından örnekler olması, yazarın anlatım olanaklarını çok iyi kullandığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Aşağıda, öyküde yer alan çeşitli sözcük gruplarından örnekler verilmiştir.

- *İsim tamlaması grubu*: “Eski usul, uyaklı, sanatlı bir **İstanbul Türkçesi** konuşur.”, “**İskambil destesinin** en sevdiğim **kâğıtlarından** biri, üzerine The Jolly Jocker yazılı, o delişmen, o uçarı, o biraz cambaz, biraz sihirbaz, bir miktar da düzenbaz, ama neşe dolu, hayat ve hareket dolu, kanısıcak delikanlıdır.”
- *Sıfat tamlaması grubu*: “Karamaça Beyinde **uğursuz bir şeyler** sezilir.”, “Buna karşın öylesine **soylu ve kibar bir havası** vardır ki, damgası olmayan bir Karo Beyi görsek, bayağı yadırgar, bir eksiklik duyarız.”
- *İsim-fiil grubu*: “Öyle bir aileye **damat girmek** isterim.”, “...Mabeyinciler ya da yüksek uşaklar sınıfından saymak yanlış olmaz sanırım.”
- *Sıfat-fiil grubu*: “Karolara gelince, onlar kişizade, **görmüş geçirmiş bir ailedir**.”, “Karonun oğlu da, hoppala paşam, hoppala beyim **dadılar tayalarla şımartılmış, kuş sütüyle beslenmiş** beyaz tüysüz, oğlandan çok kıza yakın, tasvir gibi bir **güzel**.”

- *Zarf-fil grubu*: “Hele bizim klasik Tekel takımlarındaki Maça Kızının, İspati Kızıninki gibi numaradan değil, gerçekten masum, **yüzüne bakınca** bana büsbütün hak vereceksiniz.”, “**Yeni yetişirken** mahalledeki oğlanlarla mektup alıp verdiği olmuş gerçi.”
- *Tekrar grubu*: “Bir kere kocasına karşı **ukala ukala** karşılık vermez.”, “Hoş fıkralar anlatıp göbeğini **hoplata hoplata** güler.”
- *Edat grubu*: “Konçına diye, **bilindiği gibi**, altıdan aşağı kağıtlara deniyor.”, “Her kağıda eşit değer tanıyan biricik oyun **olduğu için** şimdi yalnız Pasyans açıyorum.”
- *Bağlama grubu*: “...Her girdikleri oyuna **renk ve hareketlilik, canlılık ve şaklabanlılık** katarlardı.”, “**İspati kızı ile serüvenlerine** yukarda az buçuk dokunduk.”
- *Aitlik grubu*: “Hele bizim klasik **Tekel takımlarındaki Maça Kızının, İspati Kızıninki** gibi numaradan değil, gerçekten masum, yüzüne bakınca bana büsbütün hak vereceksiniz.”
- *Kısaltma grubu*: “**Eteği belinde (biri)**, bütün evi o çeviriyor.”, “Hele bazı takımlarda bunları **daha da bir şatafatlı (olarak)** resmederler.
- *Birleşik isim*: “Karolara gelince, onlar **kişizade**, görmüş geçirmiş bir ailedir.”

3. Öykünün Sözlüksel Alan ve Bağlam Açısından İncelenmesi

Sözlüksel alan, aynı gerçeklik düzlemini belirten sözlüksel birimlerin oluşturduğu yapısal düzen olarak tanımlanmaktadır (Vardar, 2002). Bir öyküde yer alan sözlüksel alanların belirlenmesi, öykünün biçimbilimsel betimlenmesi açısından önem taşımaktadır. Sözlüksel alanın belirlenmesi, metindeki izleği ve bağlamı bulma ve daha sonraki çözümleme aşamalarında önem taşımaktadır (Günay, 2007). Bir gösterge, öteki öğelerle birlikte ve onlarla bütünleşerek, onların da yardımıyla bir kavramı yansıtmaktadır. Göstergelerin bağlı bulunduğu bu öğelerin oluşturduğu bu bütünlüğe bağlam adı verilmektedir. Bir kavramın taşıdığı anlam birlikte kullanılan öğelerle birlikte metnin konusuna da bağlıdır (Aksan, 2007). Metinde insan özelliklerinin iskambil kâğıtlarıyla anlatılması ve öne çıkan sözlüksel alanların (iskambil oyunları ve insan özellikleri) izleğe ve bağlama ilişkin olması, metnin kurgusunun iyi olduğunu gösterir. Aynı zamanda, özellikle iskambil oyunlarına yönelik sözlüksel alanın son derece kapsamlı olması, yazarın ele aldığı konuya ilişkin derin bilgi sahibi olduğunu da bize göstermektedir.

İncelenen metinde *iskambil oyunları*, *insan özellikleri* ve *akrabalık ilişkileri* olmak üzere üç temel sözlüksel alan tespit etmek mümkündür. “İskambil oyunları” bağlamında “*As, Beşliler, Beyler, Bezik, Birliler, Dörtlüler, İskambil Destesi, İspati Beyi, İspati Kızı, İspati Oğlu, Joker, Kâğıt (iskambil), Kanasta, Karamaçı Beyi, Karo, Karo Beyi, Karo Kızı, Karo Oğlu, Konçınalar, Kumkan, Kupa Beyi, Kupa Kızı, Kupa Oğlu, Kupa Papazı, Maça, Maça Kızı, Maça Oğlu, Maçalar, Onlular, Dokuzlular, Pasyans, Peder, Pinakl, Poker, Remi, Sekizliler, Takım, The Jolly Jocker, Yediler*” sözcükleri kullanılmaktadır. Öte yandan, metinde insan özellikleriyle ilgili sözcüklerin kullanımına da çok sık rastlanmaktadır. Söz konusu özellikleri fiziksel ve ruhsal olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Fiziksel özelliklere örnek olarak “*beyaz, duru beyaz, esmer, etine dolgun, kara gözlü, kara kaşlı, tüysüz*”; ruhsal özelliklere örnek olarak “*babacan, cambaz, çelebi, zarif, nazik, düzenbaz, hayat ve hareket dolu, hinoğlu hin,*

kanısıcak, kibar, kişizade, neşe dolu, sihirbaz, soylu, uçarı, yumuşak başlı” verilebilir. Akrabalık ilişkileri bağlamında ise, *kız, oğul, baba, kayın, abla, aile, erkek kardeş, kız kardeş* gibi sözcükler kullanılmıştır.

4. Öykünün Tümcesele Özellikler Açısından İncelenmesi

İncelenen öyküde toplam 113 tümce kullanımına rastlanılmıştır. Söz konusu tümcelerin anlam, yapı, öge dizilişi ve yüklemine türüne göre çok çeşitlilik gösterdiğini söylemek mümkündür. Farklı türlerde tümceler kullanılması yazarın anlatımını güçlendirmek açısından önemlidir. Tümce çeşitliliğinin çok olması okuma sürecini tekdüzelikten çıkararak okurun metne daha çok odaklanmasını sağlayabilir. Metindeki tümcelerin öne çıkan özelliklerinden biri uzun yapılar halinde kurulmuş olmasıdır. Bu durumun temel nedeni, uzun sıfat tamlamalarının yazarın biçiminde önemli bir yer edinmiş olmasıdır. Öte yandan, tümceler ileti açısından incelendiğinde, yazarın anlatımında okura göndermede bulunmakta ve öykünün içerisine okuru da katmaktır. Anlatıcı konumu olarak tanrı anlatıcısı seçen yazar, öyküyü okuyucuyla konuşur gibi yazmıştır, birçok yerde okura da seslenmektedir:

- *“Bakmayın, Maça Kızının adı edebiyata kötü geçmiş. Onun kendisine yorulan uğursuz kadın, çok bilmiş dul, yuva yıkan vampirdişi nitelikleri ile ilişkisi yoktur. İftira, söylenti. Hele bizim klasik Tekel takımlarındaki Maça Kızının, İspati Kızıninki gibi numaradan değil, gerçekten masum, yüzüne bakınca bana büsbütün hak vereceksiniz.”*
- *“Babaları Kupa Papazına gelince, sizden iyi olmasın, pek babacan pek cana yakın bir adamdır.”, “Onunla evlendiğiniz takdirde, kaynınız Kupa Oğlu olacaktır ki, Allah için, uslu akıllı, yumuşak başlı, kendi halinde bir çocuktur.”*
- *“İskambil üstünde gördüğünüz onun bayramlık resmi.”*

Öte yandan doğrudan okura yönelik olmayan fakat okurla iletişimi güçlendirmek amaçlı kullanılan ve okurun yorum alanına bırakılan ifadelere de rastlamak mümkündür:

- *“Yeni yetişirken mahalledeki oğlanlarla mektup alıp verdiği olmuş gerçi. Cahillik işte. Hoş görmeli.”*

5. Öykünün Yazara Özgü Kullanımlar Açısından İncelenmesi

Biçem araştırmalarına büyük katkılarda bulunan Avusturyalı bilim adamı Leo Spitzer, biçembilimsel çalışmaların temel amacının, yapıtın anlamsal dünyasına biçimsel yapıları çözümleyerek girmek ve organik bir bütünlük olan metinlerin ayırıcı özelliklerini göstermek olduğunu savunur (Rifat, 2005). Konuşma dilinde dil dışı yapılar ve parçaüstü ögeler çeşitli etkinlikler yaratırken, yazı dilinde bunlar bulunmaz, buna karşın harfler ve yazım kuralları konuşma dilini simgelemeye çalışır (Özünü, 2001). Bu anlamda incelenen bir yazınsal metinde öne çıkan kullanımlar, metnin biçimi hakkında karar vermek için ele alınması gereken en önemli öğelerdendir. İncelenen öyküde, uzun sıfat tamlamaları, eksilteli yapılar, argo ve tekrarlı yapılar sıklıkla okurun karşısına çıkmaktadır.

5.1. Uzun Sıfat Tamlamalarının Kullanımı

Metinde sıklıkla uzun sıfat tamlamalarına rastlanılmaktadır. Tamlamaların büyük çoğunluğu öyküde yer alan karakterlerin fiziksel ve ruhsal portrelerini çizmek amacıyla kullanılmıştır. Söz konusu kullanımlar, betimsel bir

metnin öne çıkan özellikleri arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, incelenen öykünün betimsel türde yazıldığı bir kez daha gerekçelenmiş olmaktadır.

- “...üzerine *The Jolly Jocker* yazılı, o delişmen, o uçarı, o biraz cambaz, biraz sihirbaz, bir miktar da düzenbaz, ama neşe dolu, hayat ve hareket dolu, kanısıcak delikanlı...”
- “...esmer, kara kaşlı, kara gözlü, gerçi sıcak, gerçi güzel, ama neme gerek, duasında yakarışında, dini bütün bir taze...”
- “...hoppala pašam, hoppala beyim dadılar tayalarla şımartılmış, kuş sütüyle beslenmiş, beyaz tüysüz, oğlandan çok kıza yakın, tasvir gibi bir güzel...”
- “...etine dolgun, duru-beyaz, hanım-hanımcık bir taze...”
- “...uslu akıllı, yumuşak başlı, kendi halinde bir çocuk...”

5.2. Eksilteli Yapıların Kullanımı

Metindilbilimin önemli bir araştırma ögesi olan eksilteli yapılar inceleme konusu olan öyküde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. “Eksilti, bir tümceden bir ya da birden çok öğenin silinmesi işlemi belirtir” (Aşkın Balcı, 2006: 194). Özellikle sözlü dilde sıklıkla kullanılan eksilteli yapılar, dil ekonomisi bağlamında da inceleme nesnesi haline getirilebilir. Konçinalar adlı öyküde eksilteli yapılar anlatımın akışını güçlendirmek, yazarın duygu durumu hakkında bilgi vermek amaçlarıyla kullanılmaktadır.

- “Karo Beyine gelince, bakınız, o bir Selçuk Sultanıdır. Çelebi, zarif, nazik...”
- “Herkesin okumaya merakı olmasa, buncağızın da başka marifetleri var: Dikişle nakışın her türlü, örgü işlerinin daniskası...”
- “Daha çoşarsa, küt küt karşısındakinin sırtına vurur. Evde teklif tekellüf hak getire...”
- “Siz onun öyle sakın ve masum görüldüğüne bakmayın, o ne hin oğlu hindir o, o ne içten pazarlıklı aşiftedir o...”
- “Allah'ın günü kantinde ha ha ha, hi hi hi, akşamüstü de oğlanlarla altı buçuk matinesi...”

Eksilteli anlatımların doğru yerde kullanılması durumunda nitelikli ve özgün bir anlatım biçimi oluşturulabilir. Bu tür kullanım ile düşünce kısa ve özlü biçimde ortaya konulmuş olur. Bundan dolayı eksilteli yapılarda, eksik olarak söylenmiş anlamlı yapıyı kavramak gerekir (Aşkın Balcı, 2006). İncelenen öyküde kullanılan eksilteli yapıların anlatımsal açıdan kapalılık ve zor anlaşılabilirlik durumu yaratmadığını, bu bağlamda kuruluşlarının doğru ve işlevli olduğunu söylemek mümkündür.

5.3. Argo Kullanımı

Argo, kendi sosyal çevreleriyle sınırlı yaşayan ve genel olarak toplumun, özel olarak da içinde buldukları topluluğun geri kalan kesiminden ayrılmak ve/ya da korunmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütünü; bu sözcükler bütününe dayalı konuşma biçimi olarak tanımlanabilir (Aktunç, 2008). İncelenen öyküde yazar yer yer argo sözcük kullanma yolunda gitmiştir. Bu kullanımlarda da yazarın, okurla arasındaki uzaklığı en aza indirme çabasını görmek mümkündür:

- “Kabul etmeli ki, onların dördünde de bir Kral havası, bir Padişah cakası vardır.”

- “Dikişle nakışın her türlü, örgü işlerinin **daniskası...**”
- “O ne hin oğlu hindir o, o ne içten pazarlıklı **aşıftedir** o...” “İspatinin Oğlu ablasının **kirli çamaşırlarını** herkesten iyi bilir, bilir ama gel gör ki ablası da onun kumar borçlarını öder.”
- “Onun sarayında herhalde birtakım karanlık **dalavereler dönüyor.**”
- “Babaları da zaten **itin biri.**”

5.4. Tekrarların Kullanımı

Türkçenin en yaygın ve en tipik bir özelliği ikilemelerin çok bol kullanılmasıdır. Bir kavramı daha etkili bir biçimde anlatmak, pekiştirmek için onun iki sözcükle dile getirilmesi biçiminde görülen bu eğilim, diğer dillerde Türkçeye karşılaştırılmayacak kadar daha azdır (Aksan, 2000). İncelediğimiz öykü, kısa bir öykü olmasına rağmen, çok sayıda ikili ve üçlü tekrarlar kullanıldığı gözlemlenmektedir. Öyküde “*Aklanıp paklanıp, apar topar, dikiş nakış, dirhem dirhem, gelip git-, hanım hanımcık, hoplata hoplata, itilip kakıl-, küt küt, oldum bittim, olsa olsa, ukala ukala, uslu akıllı*” olmak üzere toplam on üç ikili; “*ha ha ha, hi hi hi*” olmak üzere iki tane de üçlü tekrar kullanımı vardır. Özkan (2010) betimsel metinlerde düşünsel metinlere oranla ikili tekrarların daha sık kullanıldığını ve en sık kullanımının öykü türünde olduğunu ifade etmekte; bu durumun temel nedenini, anlatı söyleminin kişi, zaman ve uzam katmanlarından oluşmuş bir yapı olarak karşımıza çıkmasıyla açıklamaktadır.

5.5. Geniş Zaman Kullanımı

Anlatı kişilerinin fiziksel ve ruhsal durumlarını en iyi ifade edebilen bir zaman olan geniş zaman kullanımı incelenen öyküde yaygın bir kullanımdır. Bu seçimler, yukarıda da değinildiği gibi öykünün durum öyküsü olması ile doğrudan ilişkilidir. Geniş zaman; geçmiş, şimdi ve geleceğe yönelik davranışları betimlerken aynı zamanda birtakım karakteristik özellikler hakkında değerlendirme yapıldığında da kullanılabilir. Karakter anlatımı ile geniş zaman bağlantısı son derece doğaldır, çünkü karakter özellikleri belirli bir zaman dilimi ile ilgili değil, bütün zamansal değişimleri içerisinde alan bir özellik çeşididir.

- “*Resimli kâğıtlardan sonra, ilk ağızda, Onlularla Dokuzlular gelir. Onlularla Dokuzlular, resimli kâğıtlar içinde önemli oyunlara katılma ayrıcalığına sahip, başlıca kâğıtlardır. Bundan ötürü de hallerinde görgüsüzce bir çalım, budalaca bir kurum sezilir.*”
- “*Bütün bunlardan sonra sıra nihayet Konçınalara gelir. Konçına diye, bilindiği gibi, Altıdan aşağı kâğıtlara deniyor. Konçınalar, adı üstünde işte, Konçınadırlar. Geçin Bezik gibi, Poker gibi kibar oyunları, Aşçı İskambili gibi en bayağı oyunlarda bile hiçbir işe yaramaz, üzgün ve küskün, oyunu dışarıdan seyredeler.*”

SONUÇ

İncelenen metin sözcük türleri açısından ele alındığında, isim ve sıfat kullanımının sıklığı yüksek yapılar olduğunu görmek mümkündür. Durum öyküsü olan bu metinde, olay öyküsünde olduğu gibi birtakım devimin ve hareketi bildirmekten öte, karakterlerin fiziksel ve ruhsal portreleri yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda sıfat ve isim sözcük türleri yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, cümlelerin yüklemine eylemlerden çok isim kökenli sözcüklerden oluşması da durum öyküsüne özgü bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sıfat kullanımının sıklığı, sözcük gruplarının büyük oranda sıfat tamlamasından oluştuğunu göstermektedir. Yazar, ele aldığı karakterleri büyük oranda sıfat tamlamaları ile açıklamaya çalışır. Bunun yanı sıra metinde hemen hemen bütün sözcük gruplarının kullanıldığı gözlemlenmektedir. Sözcük gruplarının, varlıkların özelliklerini daha açık bir biçimde gösterme işlevi göz önüne alındığında, yazarın okur tarafından anlaşılabilirliğinin yüksek olduğu sonucuna varılabilir.

Öykünün sözlüksel alanı temelde üç zemin üzerine oturtulmuştur. Bunlardan ilki öykünün yüzey yapısında yer alan iskambil oyunudur. Metinde, çeşitli iskambil oyunlarına değinilmiş; iskambil kâğıtları ile ilgili öznel bakış açılarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Söz konusu iskambil kâğıtlarının fiziksel ve ruhsal özellikleri ise İstanbul'daki çeşitli sosyal tabakaları ifade etmektedir. Ele alınan fiziksel ve ruhsal özellikler de metnin ikinci sözlüksel alanının oluşturmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi metnin neredeyse bütünü iskambil kâğıtları yoluyla sınıfsal özelliklerin belirtilmesi amaçlı kurgulanmıştır. Bununla birlikte, metinde yer alan üçüncü sözlüksel alan aile adlarına yönelik ifadelerdir. İspati, Karo, Maça ve Kupa papazı, kızı ve oğlu akrabalık ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır.

Öyküde çok çeşitli özellikte tümcelerin yer aldığını söylemek mümkündür. Yazarın tümce kullanımlarının çeşitliliği anlatımın zenginleşmesini sağlamaktadır. Öte yandan, yazarın yer yer okuyucu da öykünün içerisine kattığı, okuyucuya yönelik ifadeler kullandığı görülmektedir. Bu da öykünün yazar-okur iletişimini güçlendirmektedir.

Öykünün genel özelliklerinin yanında biçembilimsel açıdan farklılık yaratabilecek özellikler de vardır. Yazarın biçimini yansıtmak açısından son derece önemli noktalar olan biçimsel özellikler; uzun sıfat tamlamaları, eksilteli yapılar, argo kullanımı, tekrarlar ve geniş zaman kullanımıdır. Metinde sıklıkla yer alan uzun sıfat tamlamaları, iskambil kâğıtlarının fiziksel ve ruhsal durumlarını betimlemek amaçlı kullanılmaktadır. Öyküde, yüzey yapısal olarak iskambil kâğıtları, derin yapısal olarak da yazarın gözünden İstanbul halkı betimlenmektedir. Öyküde eksilteli yapılar da çok sık kullanılan anlatım özelliklerindedir. Metindibilimsel açıdan önemli bir bileşen olan eksilteli yapılar, yazar tarafından art gönderim ve ön gönderimleriyle birlikte ustalıkla kullanılmıştır. Söz konusu kullanım, yazarın ruh halini yansıması ile birlikte, anlatıma akıcılık kazandırmak açısından da önem taşımaktadır. İncelenen öyküde, yazarın okurla iletişimini güçlendirmek ve uzaklığını azaltmak, daha içten bir anlatıma sahip olmak için yer yer argo sözcükler kullandığını görmek mümkündür. Derin yapıda İstanbul'un elit sayılabilecek kesiminin betimlenmesi sürecinde argo kullanımı, öyküye ironik bir özellik kazandırmaktadır. Öykünün önemli olabilecek biçimsel özelliklerinin biri de ikili ve üçlü tekrarların kullanımıdır. Yazar, öykü türünde sıklıkla karşılaşılan ikili-üçlü tekrar kullanımlarıyla, daha etkili bir anlatıma kavuşmakta, öykünün duygu değerini arttırmaktadır. Öte yandan, öyküde geniş zaman kullanımlarının da yaygın olduğu görülmektedir. Söz konusu zaman, sıklıkla iskambil kâğıtlarının fiziksel-ruhsal özelliklerinin betimlenmesi sürecinde kullanılmıştır. Karakter anlatımı ile geniş zaman bağlantısı son derece doğaldır, çünkü karakter özellikleri belirli bir zaman dilimi ile ilgili değil, bütün zamansal değişimleri içerisinde alan bir özellik çeşididir.

Sonuç olarak, Konçınalar adlı öykü, gerek öykü türü gerekse kendi öznelikleri açısından değerlendirildiğinde, ayırıcı biçemsel özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu öyküdeki biçemsel özellikler, yazarın genel biçem özelliklerini belirlemek açısından önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2000). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktunç, H. (2008). *Büyük Argo Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aşkın Balcı, H. (2006). Metindilbilim Açısından Bir Çözümleme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (21), 191-204.
- Atabay, N. vd. (2003). *Sözcük Türleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Barthes, R. (2005). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (2006). *Yazının Sıfır Derecesi*. Çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Metis Kitap.
- Bayrak, Ö. (2009). Haldun Taner'in Hikâyelerinde Ruhsal Değişim Süreci. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(8).
- Çakın, N.A. (2009). Haldun Taner'in "Konçınalar" Hikâyesinin Tahlili. *Edebiyat Bahçesi*, 2.
- Dicle, E. (2004). *Haldun Taner'in Benzetmecî Oyunları Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Gürel, Z. (1991). Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı Üzerine. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 307-323.
- Kıran, Z. (1996). *Dilbilim Akımları*. Ankara: Onur Yayınları.
- Kıran, Z. ve EZİLER KIRAN, A. (2006). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kurdakul, Ş. (1994). *Çağdaş Türk Edebiyatı- IV. Cilt*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Leech, G. ve SHORT, M. (2007). *Style in Fiction*. New York: Longman,
- Malmkjær, K. (2001). *The Linguistics Encyclopedia*. USA: Routledge.
- Özkan, B. (2010). Türkiye Türkçesinde 'İkili Tekrarlar'ın Sözlükbirimsel Dizgesel ve Metinsel Görünümleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(4).
- Özünü, Ü. (2001). *Edebiyatta Dil Kullanımları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

- Rifat, M. (2005). XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları- I. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M., vd. (2010). *Göstergibilim, Dilbilim ve Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Sarıbaş, T. (2001). Nesnellik Öznellik İkileminde Biçembilim ve Düzyazı Çözümlemesi için bir Yöntem: Sabahattin Ali'nin "Kağrı" Öyküsü. *Dilbilim ve Uygulamaları Dergisi*, 2, 81-95.
- Tanyolaç ÖZTOKAT, N. (2005). *Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Togonidze, N. (2009). *Haldun Taner'in Kitaplaşmış Eserlerinde İstanbul*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınevi
- Tutaş, N. (2006). Yazınsal Metinlerde Biçembilimsel İnceleme, *LITTERA Edebiyat Yazıları*, 169-180.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Verdonk, P. (2001). *Stylistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Yener, M.L. (2007). Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2(3).